

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОФІРМОВИХ ЦІННОСТЕЙ

Анотація

В статті розкриваються необхідність і джерела теоретичних досліджень внутрішніх цінностей.

Реформування українського суспільства у вимірі Об'єднаної Європи вимагає переосмислення багатьох, здавалося б остаточно вирішених проблем, аналізу їх у контексті всієї світової практики і теорії. Найважливіша з них – визначення орієнтирів розвитку суспільства та його окремих підсистем. Головні цілі цього розвитку формуються як реалізація тих чи інших принципів, ідей, імперативів, цінностей. У той же час, мова політичної та ідеологічної сфер плюралістичного суспільства, сталість родового життя та ефективність функціонування соціальних структур, що їх обслуговують – мова не фатальних законів, а людських цінностей.

При цьому цінності нині досліджуються, як правило, на найвищому рівні, тобто розглядається та доводиться до свідомості громади цінність життя людини, необхідність гуманізації та демократизації суспільного устрою, цінність екологічного балансу, глобалізаційний напрям розвитку цивілізації та інші. У той же час поза увагою дослідників залишається рівень державних підприємств та приватних фірм, саме у лоні яких особистість проводить більшу долю робочого часу, намагається опанувати професією, нарешті, заробляє на прожиття собі і родині.

Саме тут формується так званий середній клас, який має стати основою громадянського суспільства та розбудови української державності. Важливість ролі середнього класу для розбудови родового життя населення будь-якої країни, підвищення соціальної активності громадян, удосконалення форм їх самоорганізації чітко прослідковується зі спадщини Аристотеля. Його тези надзвичайно чітко описують сучасний стан соціуму як суспільства періоду первісного накопичення: “Аристотель

звернув увагу на той факт, що найбільш стійкими політичними режимами виявляються ті, які “прагнуть до середини”: “В кожній державі, – пише він, – є три частини: дуже заможні, вкрай незаможні і треті, що стоять посередині між тими і іншими”.

Аристотель вважав, що держава не повинна спиратися у своїй діяльності ні на вкрай багатих, ні на вкрай бідних, тому що ні ті, ні інші не схильні підкорятися аргументам розуму. “Люди першого типу стають переважно нахабами і великими мерзотниками. Люди другого типу часто стають злодіями і дрібними мерзотниками”. Перші – не вміють підкорятися (а без вміння підкорятися, за Аристотелем, не можна навчитися володарювати). Інші надзвичайно принижені в своєму положенні і найчастіше керуються заздрісністю до чужого багатства. “Найбільшим благополуччям для держави є те, щоб його громадяни володіли власністю середньою, але достатньою” [Цит. за: 2, С.77].

Це пізніше підтвердив Г.Гегель, який писав про те, що поряд із сім'єю корпорація є другий існуючий у громадянському суспільстві моральний корінь держави. “У корпорації родина має, - зазначав він, - не тільки свій сталий ґрунт як обумовлену деякою здатністю забезпеченості засобів існування, не тільки стале майно, а й визнання того і іншого, так що член корпорації не повинен доводити за допомогою будь-яких зовнішніх даних свою придатність, добродійність свого існування, доводити, що він представляє собою дещо”[1, С.276].

Крім того, актуальність такого аналізу полягає ще й у тому, що докорінні зрушення, які відбуваються на економічному та соціокультурному просторі України, потребують пошук нових ефективних регуляторів людської діяльності. Одним з таких регуляторів в умовах розвитку ринкових відносин є внутрішньофірмова система цінностей, що сприяє або не сприяє реалізації творчого потенціалу людини у виробничій діяльності і підвищенню соціального статусу особистості у діловій сфері.

Оволодіння цим чинником з боку системи управління фірмою значно пом'якшує мікроклімат у трудовому колективі, формує ефективний механізм самодетермінації спеціалістами поведінки у виробничій сфері та управління підрозділами, а особистості відкриває шлях до ділової кар'єри.

Однак дослідження корпоративних цінностей сьогодні значно ускладнюється тим, що у ході становлення й зміцнення України, як незалежної держави, відбулися суттєві зміни, насамперед, у ціннісному просторі, формах власності, політичній організації та соціокультурній структурі суспільства, стосунках між особистістю і суспільством, в ідеології та суспільній психології, соціокультурних орієнтаціях людей. Ці зміни не завжди вписуються в усталені ціннісні схеми, нерідко суперечать традиційним уявленням і звичним способам життя. Їх беззастережне, активне й творче сприйняття прогресивною частиною українського суспільства межує з певною розгубленістю тих, хто звик жити за усталеними нормами та життєвими стереотипами, у тому числі й у галузі виробництва.

Картина ускладнюється, якщо до цього додати, розпливчатість висновків частини науковців, які не зовсім конкретно говорять про “кризу цінностей”, “втрату гуманних пріоритетів”, “порушення загальнолюдських цінностей”, наголошують на “конфлікті поколінь”, на необхідності “переоцінки цінностей” тощо. Це свідчить про те, що сприйняття трансформаційних процесів, що змінюють ціннісне середовище особистості і суспільства, а виробнича сфера його невід'ємна частина, здійснюється далеко не однозначно і що утвердження нової шкали цінностей супроводжується суперечливими оцінками минулого, тих соціальних змін, які уже відбулися, а також перспектив розвитку тощо.

Однак, сучасний дослідник має у своєму розпорядженні достатньо солідну джерельну базу для вивчення сутності, змісту та морфологічних і функціональних властивостей внутрішньофірмової системи цінностей.

Хоча література з цієї проблеми є і треба відмітити, що вона надзвичайно емна і розлога. Вона охоплює широке коло соціально-філософських, політологічних, соціологічних, культурологічних, аксіологічних, психолого-педагогічних, управлінських та інших проблем. Від Сократа до Канта і більш пізніх мислителів проходить думка про цінності як вищі принципи людського буття. З часом проблема цінностей стала однією з провідних тем і предметом досліджень середньовічної філософії, мислителів епохи Відродження, французького матеріалізму, філософії життя, психоаналізу, персоналізму, неотомізму, філософії культури та інших шкіл класичної й не класичної філософії.

Теоретико-методологічне обґрунтування поняття цінностей можна зустріти в роботах М.Бердяєва, С.Булгакова, В.Соловйова, В.Розанова, Е.Фромма, В.Франка, Ю.Хабермаса та П.Юркевича. Своєрідний аксіологічний драматизм характеризує філософські роздуми М.Вебера і А.Швейцера, О.Шпенглера і М.Гадамера, Х.Ортега - і - Гассета і К.Ясперса, З.Фрейда і К.-Г.Юнга, Ж.-П.Сартра і А.Камю, Й.Хайзінги і А.Тойнбі.

Поняття цінностей розглядається представниками трансценденталізму (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт) та культурно-історичного релятивізму (В.Дільтей, О.Шпенглер, А.Тойнбі). Соціологічну інтерпретацію цінностей здійснили Р.Дарендорф, М.Ковалевський, Т.Парсонс, П.Сорокін, Р.Шелдон, Б.Шілз.

У філософії колишнього СРСР осмислення аксіологічної проблематики почало активно здійснюватися ще на початку 60-х років ХХ століття. Проблему ціннісних орієнтацій досліджували за такими напрямками:

- гносеологічний та логіко-методологічний аналіз ціннісної проблематики (Алексєєв П.В., Анісімов С.Ф., Бичко І.В., Волинка Г.І.,

Дробницький О.Г., Дученко М.В., Коршунов А.М., Лекторський В.О., Парнюк М.О., Рижко В.А., Тугарінов В.П., Ярошовець В.І. та ін.);

- соціальний аспект цінності та особливості впливу системи цінностей на формування соціального знання, його об'єктивність, можливість бути інструментом соціального управління (Волович В.І., Здравомислов А.Г., Мантатов В.В., Михальченко М.І., Попов С.І., Ручка А.О.);

- культурологічний аспект досліджень підкреслює взаємозв'язок ціннісних уявлень як іманентних характеристик культур, їх входження в культурну тканину як конкретної епохи, так і всієї історії людства (Андрущенко В.П., Бичко А.К., Губерський Л.В., Причепій Е.М., Чавчавадзе Н.З., Шинкарук В.І., Яценко О.І.).

Крім того, ряд робіт присвячено осягненню специфіки цінностей в різних галузях знання: політичній, економічній, правовій, екологічній, естетичній, релігійній (Гречаний В.В., Золотухіна-Аболіна Є.В., Зуєв В.М., Крисаченко В.С., Лосєв О.Ф., Михальченко М.І., Семашко О.В., Шілов В.Н., Федорів Ю.О.). В останні роки активізувався аналіз проблеми ціннісної орієнтації особистості в процесі її становлення та життєдіяльності (Бакіров В.С., Головатий М.Ф., Головаха Є.І., Мокляк М.М., Пазенок В.С., Парнюк Є.А., Табачковський В.Г. та ін.).

Окремий пласт наукових джерел утримує аксіологія (Р.Г.Лотце, Ф.Ніцше, В.Віндельбанд, Г.Ріккерт, Н.О.Лосський, Е.Кассіерер, В.Соловйов тощо). Стан висвітлення проблеми соціально-філософського аналізу культури як аксіологічного феномену засобами аксіології характеризується певною неоднозначністю. З одного боку, існує велика бібліографія з філософії культури. З іншого боку, її аналіз переконує, що достатня аксіологічна рефлексія над феноменом культури ще не існує як досить розвинений окреслений простір філософського дослідження, де

вирішуються гранично значущі теоретичні питання. Головним чином це стосується аксіології.

Так, аналіз фундаментальних філолофсько-культурологічних робіт (М.О.Бердяєв, С.Л.Франк, В.С.Соловйов, Н.О.Лосський, П.Д.Юркевич, Е.Фромм, А.Ф.Лосєв, К.Ясперс, М.Гайдеггер тощо) свідчить про те, що філософія згаданих вище філософів була наскрізь аксіологічною, бо стосувалася глибинних значеннєвих аспектів відносин світу і людини як субстанціальних елементів культури. Однак їх міркування про ціннісну природу культури і про культуру як аксіологічне явище багато в чому розумілись як певна очевидна даність, що не потребує додаткової рефлексивної роботи думки, яка пов'язана із з'ясуванням виникнення ідеї, поняття, феноменології, морфології, ієрархії, мови цінностей, тобто всієї проблематики, що окреслює, власне, предмет аксіології і є гранично необхідною щодо методологічного базису міркування про культуру як систему цінностей.

Виходячи з констатації такої теоретичної ситуації специфіка дослідження внутрішньофірмової системи цінностей припускає використання значної кількості джерел, що становлять собою розробку як власне аксіологічної проблематики, так і її аспектів, що стосуються як культури в цілому, так і різних її проявів зокрема, наприклад, корпоративної культури.

Першу групу джерел становлять „класичні” роботи з філософської теорії цінностей (Р.Г.Лотце, Г.Ріккерт, В.Віндельбанд, Ф.Ніцше, А.Ф.Лосєв, М.О.Бердяєв) культурології і філософії людини, безпосередньо, пов'язані з аксіологічною проблематикою (М.Шелер, Х.Плеснер, В.Штерн, Е.Шпрангер, Г.Мюнстерберг, Ф. де Соссюр, Ф.Брентано). Ці автори по-різному формували і розв'язували проблему цінностей. Але їх поєднувало одне: становлення проблеми цінності нерозривно було пов'язано з проблемою пізнання людиною буття як системи певним чином

організованих цінностей.

Другу групу джерел становлять дослідження радянських філософів, предметом дослідження яких була аксіологія як особливий розділ філософського знання і її прикладні аспекти. У першу чергу це дослідження в межах діалектико-матеріалістичної (марксистської) традиції дослідження цінностей (В.П.Тугарінов, О.Г.Дробницький, М.С.Каган, А.Г.Здравомислов, С.Ф.Анісімов, О.А.Ручка, В.А.Василенко). Звертання до власне аксіологічної проблематики, редуційованої до марксистської методології, незважаючи на всі складності ідеологічного характеру, дозволило виявити фундаментальні евристичні можливості категорії цінності в пізнанні культури в цілому (Н.З.Чавчавадзе, Ю.Н.Давидов, П.В.Гуревич, В.Ф.Сержантов, С.В.Пролєєв), так і її соціологічні (О.А.Ручка, І.Т.Фролов, М.С.Бургін, В.С.Бакіров), психологічні (А.М.Леонтьєв, С.Л.Рубенштейн, Б.І.Додонов, В.В.Кортава, Д.М.Узнадзе), філолофсько-антропологічні (В.Ф.Сержантов, В.Ш.Сабіров, М.М.Трубников) аспекти.

До третьої групи джерел належать дослідження закордонних соціальних філософів, культурологів, аксіологів і філософських антропологів (К.Клаксон, Е.Фромм, М.Гайдеггер, К.Ясперс тощо), які використовували іншу, на відміну від діалектико-матеріалістичної методологію пізнання культури. Це дозволило їм значно розширити проблематику аксіології як в її сутнісному (власне аксіологічному), так і в прикладному ракурсах.

Особливе місце у вирішенні завдань дослідження посідає четверта група джерел, представлених роботами сучасних вітчизняних і російських філософів, де осмислення проблем культури здійснюється в межах аксіологічної інтенції й аксіологічного дискурсу. Так, у роботах С.Б.Кримського, В.А.Малахового, Г.В.Гребенькова, С.В.Пролєєва, Н.В.Хамітова та інших дослідників розглядаються як загальнотеоретичні

аспекти аксіології, так і репрезентуються різноманітні аспекти проблеми цінностей в культурі взагалі і в українській зокрема.

Аналіз робіт сучасних російських джерел (М.С.Каган, Г.П.Вижлецов, Е.Золотухіна-Аболіна, Л.Н.Столович тощо) на сьогоднішній день дозволяє констатувати наявність подібності становлення проблем аксіології культури, але разом з тим найширшого спектру ідей, висновків, концепцій, що часом, взаємовиключають одна одну (полеміка М.С.Кагана і Г.П.Вижлецова про сутність та ієрархію цінностей) при розв'язанні цих проблем. У поданих опозиціях ще багато чого незрозумілого, суперечливого, проблемного, що дозволяє говорити не тільки про актуальність обраної теми дослідження, але й про можливості пропозиції інших підходів у вирішенні непростих соціально-філософських проблем корпоративного рівня.

Дослідницька література, що справила значний вплив на формування загальної ідеї, структури і методології дослідження, представлена роботами С.Б.Кримського (метафізика культури); Є.В.Ільєнкова і М.К.Мамардашвілі (діалектичний метод, культурологічна герменевтика); В.Ф.Сержантова і Г.В.Гребенькова (вітально-аксіологічна концепція, аксіологія особистості); Г.П.Вижлецова, С.В.Пролеєва (ієрархія культури, методологія культури); А.П.Скрипника, А.А.Мілтса (особистісні екзистенціали).

У той же час, ми маємо інтерес і до ідеології, у лоні якої й сьогодні аналізуються корпоративні цінності, які чітко простежуються в соціальних вченнях Платона, Ф.Бекона, Т.Гоббса, Г.Гегеля, О.Конта, Л.Фейєрбаха та багатьох інших мислителів. Інтерес до наукового аналізу ідеологічних процесів був зумовлений об'єктивним розвитком капіталізму. З початку ХІХ століття ідеологія постійно знаходиться в центрі уваги різних наук – філософії, соціології, політології, права, психології тощо. Це яскраво підтверджують роботи К.Маркса, Г.Плеханова, В.Парето, В.Дільтея,

Х.Ортега-і-Гассета, Е.Дюркгейма, М.Селігера, М.Шелера, К.Мангейма, інших авторів.

Проблема ідеології завжди була в центрі уваги соціальної філософії. У СРСР її розробкою займалися В.С.Барулін, Г.М.Гак, Ж.Т.Тощенко, О.К.Уледов, В.В.Мшвенієрадзе, О.І.Яковлев, В.Ж.Келле. Однак, у радянському ідеологознавстві аналіз ідеології на мікрорівні обмежувався у кращому випадку постановкою проблеми. Питання про те, чи можуть малі групи мати свою власну ідеологію, що відрізняється від макроідеології, залишалося відкритим ще з часів В.І.Леніна і розглядалося в роботах В.А.Ядова, Р.Самсонова, В.П.Тугарінова та у працях деяких інших авторів.

Серед фахівців, що на сьогодні досліджують ідеологічний феномен в умовах сучасного розвитку України, можна назвати таких, як М.Амосов, О.Бандурка, М.Белецький, В.Бех, Є.Бистрицький, Є.Бобосов, В.Бондаренко, І.Бураковський, В.Вівчарик, В.Вовк, В.Войтенко, В.Воловик, В.Воронкова, І.Гавриленко, О.Гладкий, Є.Головаха, В.Горбатенко, П.Гнатенко, І.Дзюба, Р.Додонов, В.Друзь, В.Жадько, В.Ігнатов, В.Каспрук, С.Катаєв, Р.Кісь, С.Крапивенський, В.Кремень, Л.Кривега, С.Кримський, П.Кузик, М.Лапін, І.Лосєв, Я.Любивий, О.Майборода, В.Мандибура, В.Медведчук, Дж.Мейс, М.Міщенко, М.Михальченко, В.Нечипоренко, М.Павловський, Б.Парахонський, В.Піддубний, В.Пинзеник, В.Полохало, Б.Попов, М.Попович, Ю.Римаренко, Т.Рудницька, Є.Самарська, В.Сіденко, М.Слюсаревський, М.Степико, Є.Суїменко, В.Табачковський, О.Тимошенко, В.Ткаченко, А.Черниш, В.Чиркін, В.Шевченко, В.Шинкарук, Л.Шкляр, О.Шморгун, Я.Яценко та ін.

Серед російських дослідників феномену ідеології слід відзначити таких, як Т.Алексєєва, О.Владимиров, Ю.Волков, Б.Капустін, І.Пантін, В.Пастухов, П.Рачков, О.Соловйов та ін.

В Україні різні аспекти ідеології розглядалися в роботах В.П.Андрущенко, В.І.Воловика, Л.В.Губерського, А.І.Горак, О.О.Лакізи, М.І.Міхальченко, В.М.Прокопенко, В.Н.Сагатовського, В.О.Тарана, О.Штика, В.І.Шинкарука, Т.І.Ящук.

Як і більшість проблем сучасної теорії управління, проблема внутрішньофірмової ідеології знайшла свій відбиток, у першу чергу, у публікаціях закордонних авторів: П.Блау, Т.Бартелл, Дж.Бейер, Р.Вейсс, А.Етзоні, Г.Ласуелл, Дж.Лінкольн, К.Мангейм, Е.Мейо, Г.Саламан і інші.

Безпосередньо проблема внутрішньофірмової ідеології розглядалась лише в працях В.О.Тарана, який аналізував дане явище через призму перехідного періоду.

Якщо у вітчизняній літературі докладно розглядалася ідеологія макрорівня, то на Заході, при негативному відношенні до останньої, акцент робився на соціально-психологічні потреби виробництва. Унікальний досвід Японії, що синтезувала в структурі мікроідеології елементи релігій, повсякденної свідомості і наукових теорій, настільки своєрідний, що не може бути адаптований у чистому вигляді до потреб українського суспільства.

У цілому ж, дискусійність підходів у вітчизняному і закордонному ідеологознавстві не призвела до формування цілісної концепції ідеології не тільки на мікро-, але і на макрорівні. Зрозуміло, що усе це не сприяє формалізації системи внутрішньофірмових цінностей.

Особливу увагу привертають роботи В.П.Беха, І.С.Добронравової, О.О.Донченко, В.М.Келас'єва, В.В.Налімова, В.Є.Пилипенка, В.О.Піддубного, М.І.Сетрова, І.В.Черненка, П.Штомки у яких аналізуються проблеми ноосоціогенезу. Саме завдяки цим джерелам є можливість дослідити морфогенез соціального організму фірми, визначити топологічні параметри системи внутрішньофірмових цінностей, подати їх атрибутивні властивості.

Тож, виходячи з вищевикладеного можна дійти до висновку, що формалізація внутрішньофірмової системи цінностей засобами філософського аналізу – справа часу та уваги з боку дослідників сучасного етапу трансформації суспільства. Патологія ж у соціальному світі, як і у медицині, - незамінний помічник для вивчення його атрибутивних властивостей. У той же час, при наявності робочої гіпотези про природу, самостійність існування такого морфологічного утворення та його функціональні властивості неодмінно припіднімуть завісу утаємниченості над ним і практика отримає принципово новий, для вітчизняних менеджерів, інструмент управління соціальними процесами на рівні економічних форм.

Література

1. Гегель Г. Філософія права. – М.: Мысль. – 1990. – 524с .
2. Здравомыслов Г.А. Российский средний класс – проблема границ и численности // Социс.- 2001.- №5.- С.76-85.